

האיש שבזכותו ידברו אבי וסבתי עם מלך שבדיה

מאת חיים באר

ומעטירות עליו דברי חיבה ברוסית, מנסות להשיב להן ולו את העלומים האבודים של קייב שלפני המהפכה ואבא היה יושב ומחריש, ואינו עונה להן והן היו קמות והולכות. עברית לא הצליח מעולם ללמוד — וכך נותרה לו לפליטה רק היידיש. אך לכמה חרפות וגידוסים הוא זכה בשל כך. ידידים חדשים היו מוכיחים לו כי אין זו כלל שפה, כי אם בליל לשרות, זירגון עלוב. „יהודי, דבר עברית“, הטיחו בו באכזריות קונים וחדלו לקנות בתנותו, ואני, בנו, הייתי לא פעם מתעמר בו וגזור על עצמי שלא אדבר עמו בשפה גלותית זו, ויעבור עלי מה.

★

אני למשל סבתי, אמה של אמי, בת הישוב תישן, שהוריה מתוך יראת-שמים יתירה שגרסה שכל המלמד את בתו תורה כאילו מלמדה תפלות, לא לימדה קרוא וכתוב. ורק לאחר שפרחו מביתה שמונת ילדיה ובעלה נסתלק לעולם שכולו טוב, היא נותרה בודדה ושוממה, כמו אבן, בבתי אונגריין, חשופה לפחדי הזקנה והגבול הירדני שעבר מאחורי חלונה, היא לימדה את עצמה לקרוא, והיתה רכונה שעות, זוכית מגדלת בידה, על עתוני ה„פארווערטס“ הישנים שבנה היה טורח לשלוח לה מארצות-הברית. וכך היתה מתחברת אל עולם שבו נשים נעזבות לאנחות, בעלים בוגדים עד שאין לבטוח בהם ואפילו הם שמונים עמוק-עמוק באדמה, בניס בזים להוריהם הזקנים, כלות יורדות לחיי חתונותיהן, נערות נופלות בפח נוכלים — עולם סיפורי-שונה כלשונם של יידי המבקרים, שהיה ממתיק לה את בדידותה.

כאשר היתה מנסה להתחלק אתי בחוויות קריאתה, קריאה של מעורבות כמעט מלאה, הבא במאמץ כלי כן ניכר, הייתי מחייך אליה ממרומי השכלתי היסודית בכיתת-הספר העברי, ואומר לה כי דבריו של אותו זינגער, או ווארשאוסקי, או השד"י יודע-מחש" שמו, אינם ראויים שיצורו בהם את פי הצלוחית. סבתא היתה מניחה את זכוכית-המגדלת מידיה ומשיחקה.

שנים רבות עברו מאז. גם אבי, גם סבתי אינם פה עמי. ועכשיו הם המדברים עם מלך שבדיה, ואני המחריש, ויושב בשמים ישחק למו.

את דמות-המספר המציצה מבין דפי סיפוריו של בשביס-זינגר לא חיבבתי במיוחד. הוא היה דומה עלי לאותו „גרוביאן“ בעל-תאווה שהיה מתחבא בשעות החשיכה מתחת לגרם-המדרגות ליד מקוה-הטהרה של בתי הורנשטיין ונותן עינו לשעה קלה בנשים שסיימו את ספירת שבעת-הנקיים שלהן. וממהרות בשערות לתות להכין את עצמן לתשיש המיטה, או לאותו זקן שהיה מפתיד אותנו בשעת קריאת התורה, כש-היינו משחקים בחצר בית-הכנסת, ב„שרעקליכע גע-שיכטעס“ על השטן ופמלייתו.

לא קשה במיוחד גם להסכים למבקרים המקטרים גים על איכותם הספרותית של סיפוריו. בשביס-זינגר איננו שלום עליכם, אמר אחד מהם ברוב דעת נות בהרימו גבה על החלטת האקדמיה השבדית. והי צדק בוודאי עמו. הוא איננו שלום עליכם, ולו רק מן הטעם המשני, שבמשפחתו לא צמח י. ד. ברקוביץ שכזה שיריקו ברוב אמנות ללשון-האחות שזכתה גם בכורה וגם בדודאים.

ואף-על-פי-כן, דומה כי בשביל רבים מן הישראלים שרשי משפחתם נעוצים במורח-אירופה, היתה הי שעה בה צרו כתבי סוכנויות הידיעות על דירתו הגיו-יורקית של היהודי הוורשאי כשעה שניתנה בה „הצהרת בלפור“ לאבותיהם. בפתשגן הכתב ששוגר מירכתי צפון היתה צרורה אותה ליגיטימציה שהיהודים מייחלים תמיד כליכך לקבלה מאומות העולם.

אני אדבר מתוך התנסותי. אבי היה איש עייף ומושפל בשעה שפלשתי אל תוך עולמו. אדם שמאחוריו היה מעגל-חיים שלם שנסתם עליו הגולל. הדבר ניכר היה בכמה וכמה תחומים — למשל בתחום השפה. בשפת נעוריו ובחי רותו — הרוסית — הוא סירב לדבר. בשעה של גילוי לב הוא אמר כי מאז שמעו אזניו את הפקודה שניתנה לכיתת היורים להעמיד לקיר את אחיו הרולד-ציונר, אין הוא יכול להעלות על שפתו את הרוסית. מפעם לפעם היו פוקדות את ביתנו נשים כבודות וקמוטות, מטובלות בדבש ובחומץ, כהגדרתה המקנאה של אמי. אלה היו ידידות נעוריו של אבי שזכרו אותו כעלם יפהפה. הן היו מכרכרות סביבו, מפטפטות